

NASILJE U PORODICI

REZIME: Rad se bavi nasiljem u porodici, kao fenomenom koji postoji, ali kome se u mnogim zemljama i dalje ne poklanja dovoljna pažnja. Još uvek postoje zemlje, u kojima nasilje u porodici ne znači (pravno) zločin. Nasilje u porodici je ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, psihički integritet ili spokojstvo drugog člana porodičnog domaćinstva. Nasilje u porodici pojavljuje se u obliku: fizičkog nasilja, psihičkog nasilja, seksualnog nasilja i ekonomskog nasilja.

U Republici Srbiji nasilje u porodici je, kao posebno krivično delo, priznato tek nedavno. Tada je regulisano prvo odredbama krivičnog zakona, a kasnije odredbama porodičnog zakona. Krivični zakonik je poznavao i ranije krivična dela protiv braka i porodice, ali posebno krivično delo nasilje u porodici uvedeno je tek 2003. godine, izmenama i dopunama ranijeg zakona. Porodično pravo je novim zakonikom iz 2005. godine uvelo u srpsko zakonodavstvo nasilje u porodici i zaštitu od nasilja u porodici.

Ključne reči: nasilje u porodici, žrtva nasilja, krivično delo, zaštitna

Uvod

Porodica se obično definiše, kao osnovna društvena ćelija i kao jedna od najsloženijih, najstarijih i najranijih društvenih grupa. Porodica je univerzalna zajednica koju čine odrasli, reproduktivno sposobni partneri i njihovo potomstvo.

Porodica se može definisati i kao krug lica vezanih brakom (ili vanbračnom zajednicom) i srodstvom, između kojih postoji zakonom utvrđena prava i dužnosti, čije nepoštovanje povlači za sobom određene sankcije.¹

* Docent na Pravnom fakultetu za privredu i pravosuđe Univerziteta Privredna akademija, Novi Sad.

¹ M. Mladenović, S. Panov, Porodično pravo, Beograd, 2003., str. 44;

Biološka i edukativna funkcija su osnovne funkcije porodice, koje se nisu menjale od njenog osnivanja do danas. Biološka funkcija porodice ogleda se u zadovoljenju polnog nagona pojedinca, rađanje nove generacije i produžetak ljudske vrste. Edukativna funkcija porodice je odgajanje novih generacija u prihvatljive i pouzdane članove društvene zajednice. Nije bez značaja i socijalna funkcija porodice, a to je briga i zaštita članova porodice.

Zaštita pojedinca unutar porodice je, sigurno, vrlo značajan zadatak porodice. Porodica je utočište, u kojoj pojedinac nalazi sigurnost i mir. Porodica štiti pojedinca od spoljnog nasilja, fizičkog i psihičkog.

Porodica ima i ekonomsku funkciju, jer se u njoj zarađuje, raspodeljuje zarađeni novac i troši na zadovoljenje porodičnih i ličnih potreba.²

Zbog značajnih funkcija koje ima za društvo, porodica je posebno zaštićena od strane države. Ustav Republike Srbije, članom 66 stavom 1 navodi: „Porodica, majka, samohrani roditelj i dete u Republici Srbiji uživaju posebnu zaštitu, u skladu sa zakonom“.

Društvo porodicu štiti od spoljnjih negativnih uticaja koji mogu biti: sociološki, ekonomski, kao i zaštita osnovnih ljudskih prava članova porodice. Osnovna ljudska prava svakog člana porodice, a time porodice kao celine, društvo pruža, kažnjavajući počinioca dela kojim se ugrozi telesni ili duševni integritet člana porodice, kao ljudskog bića.

Obaveza društva, jeste da štiti porodicu od spoljnjih štetnih uticaja. Međutim, da li društvo može i da li treba, da utiče na odnose u samoj porodici, da li i u kojoj meri društvo može regulisati odnose u porodici, nametati obaveze jednih članova društva prema drugima.

Da bi zaštitila osnovne funkcije porodice, a time i svoje rezidente, društvo propisuje prava i obaveze članova porodice, kao što su: ekonomska prava i obaveze – prava deteta da ih roditelj izdržava, koji su u korelaciji sa obavezom roditelja da izdržava maloletno dete; pravo roditelja koji nema sredstava za izdržavanje na izdržavanje u braku i nakon prestanka braka i slično.

Osim ekonomskih odnosa u porodici, društvo vodi računa i o telesnim i psihičkim odnosima unutar porodice. Razvojem slobode i demokratije, posebno slobode i prava žena, otkriveno je, da su i u porodici pojedinim njenim članovima ugrožena osnovna ljudska prava od strane drugih članova porodice. Emancipacijom i slobodom, žene su počele da ističu svoje probleme, torture koje su doživljavale od drugih članova porodice: muževa, očeva i drugo.

Dvadeseti vek je vek širenja i priznavanje prava žena, te je kao njen izdanak nastao institut zaštite žena od nasilja, a posebno zaštita žena od nasilja u porodici. Nasilje nad ženama uneto je i u Deklaraciju Ujedinjenih nacija, koja definiše pojam nasilja nad ženama kao „svaki akt nasilja baziran na pripadnosti polu koji rezultira, ili je podoban da rezultira u fizičkoj, seksualnoj ili psihološkoj povredi

² M. Mladenović, Osnovi sociologije porodice, Beograd, 1984., str. 24.

ili patnji žene, uključujući i pretnje takvim radnjama, prinudu ili arbitrarno lišavanje slobode, bez obzira da li se to događa u javnom ili privatnom životu“. U savremenoj državi, nasilje nad ženama se ne tretira kao „unutrašnja stvar porodice“ već kao ozbiljan društveni problem, u mnogim zemljama ovaj oblik nasilja postaje „vidljiv“ i prepoznatljiv. Žene se nisu izborile samo za svoja prava, već i za prava ostalih ugroženih članova porodice.

1. Pojam nasilja u porodici

Nasilje u porodici je ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, pisihički integritet ili spokojstvo drugog člana porodičnog domaćinstva. Nasilje u porodici pojavljuje se u obliku: **fizičkog nasilja, psihičkog nasilja, seksualnog nasilja i ekonomskog nasilja.**

Fizičko nasilje podrazumeva batinjanje, udaranje po glavi i telu, čupanje kose, povreda oštrim i tupim predmetima, šutiranje, davljenje, bacanje na zid ili pod, nanošenje opekotina i slično. **Psihičko nasilje** se odnosi na zastrašivanje, konstantno kritikovanje, potcenjivanje, emocionalne pretnje i optužbe, emocionalno ucenjivanje, stvaranje konfuzije i nesigurnosti kod žrtve, posesivno ponašanje, postavljanje nerealnih i neostvarivih očekivanja u odnosu na žrtvu, verbalno zlostavljanje, izlaganje žrtve pritisku, ispoljavanje zlostavljačkog autoriteta, nepoštovanje žrtve, zloupotreba poverenja, emotivna rezervisanost, minimiziranje, poricanje i prebacivanje krivice za nasilje, uznemiravanje i maltretiranje. **Seksualno nasilje** podrazumeva svaku povredu polne slobode i polnog morala, svaki vid degradiranja i ponižavanja na seksualnoj osnovi, silovanje, podstrekanje na seksualni odnos. **Ekonomsko nasilje** se može ispoljavati u nasilnom oduzimanju novca i vrednih stvari; kontrolisanje zarade i primanja, trošenje novca isključivo za zadovoljenje sopstvenih potreba, neispunjavanje obaveze izdržavanja neobezbeđenih članova, zabrana članu porodice da raspolaže sopstvenim odnosno zajedničkim prihodima i drugo.

Važan aspekt nasilja u porodici jeste pasivno nasilje, koji je poseban vid nasilja koji nije uočljiv i zbog toga je naročito opasan po žrtvu. Pasivno nasilje se obavlja na suptilan, prefinjen način i zbog toga je nevidljiv od strane lica van porodice, a time je teško otkriti ga i pomoći žrtvi.

Nasilju u porodici najčešće su izložene žene, deca, pa stare osobe.

Žene su najčešće žrtve nasilja u porodici, a počinioци su njihovi muževi ili verenici. Ovo pokazuju statistički podaci, prema kojima; od svih prijavljenih nasilničkih krivičnih dela u Evropi 25% se odnosi na zlostavljanje supruge ili partnerke; u Kuvajtu je oko 15% žena izloženo nasilju u kući; u Pakistanu 80%; a u Litvaniji 34,5% svih žrtava ubistava su žene ubijene od njihovih supruge. I u Srbiji su podaci o ženama žrtvama porodičnog nasilja poražavajući. Tako svaka treća žena u Srbiji je žrtva fizičkog nasilja u porodici, svaka druga žena je žrtva psihičkog nasilja, svaka četvrta je bar jednom u životu bila izložena fizičkom

nasilju u porodici. U 74,8% slučajeva nasilja nad ženama, nasilnik je njen sadašnji ili bivši muž, a u ostalim slučajevima to su očevi, majke, deca. Čak 7,4% nasilnika koristi oružje ili oruđe kojim mogu da se zadaju teške telesne povrede. Fizičkim nasiljem nad ženama, nasilnici najčešće pokazuju nadmoć u porodici. Ova nadmoć se ispoljava preko: šamaranja, šutiranja, udaranja, upotrebe oružja; posebnu grupu čine brutalna seksualna nasilja, između ostalog i incest, koji se najteže doživljava. Ovaj čin nasilja se ne izdvaja po brutalnosti, nego po rušenju emocionalnih veza poverenja, zajedništva i ljubavi, što je pre svega udarac po duši, a to je ono što najviše boli. Fizičko nasilje nije jedini oblik nasilja nad ženama, čest oblik jeste i psihičko – duševno ili verbalno nasilje, kojim se žena vređa kao ličnost, vređa se njeno dostojanstvo. Psihičko nasilje se može ispoljiti preko potiskivanja partnerskih odnosa, redukcija ženske seksualnosti na reproduktivnu sferu, izostavljanje žena iz procesa donošenja važnih odluka, zabrana određenog ponašanja devojaka i žena, ritualno ponižavanje žena.

Prema statističkim podacima, deca su sledeće najčešće žrtve nasilja u porodici. Istraživanja pokazuju, da je između 40% i 60% muškaraca i žena zlostavljaju svoju decu.³ Zlostavljanje nad decom ogleda se u ponašanju odrasle osobe koje se može ispoljavati i u nebrizi o detetu, njegovim fizičkim (obezbeđenje hrane, odeće i higijene) i emotivnim planu (odsustvo ljubavi); tu je takođe nebriga o edukativnom razvoju deteta (sprečavanje deteta da ide u školu). Zlostavljanje nad decom može se podeliti prema vidovima na; fizičko, seksualno i psihičko zlostavljanje. Fizičko zlostavljanje se ogleda u fizičkoj agresiji odrasle osobe nad detetom, kao što su: udaranje, paljenje, davljenje ili drmsanje deteta. Ovaj vid zlostavljanja se često krije iza termina – vaspitno disciplinske mere. Seksualno zlostavljanje je bilo koji seksualni čin između odrasle osobe i deteta, uključujući penetraciju, oralni seks ili izlaganje detinjeg nagona tela pod prisilom u prisustvu odrasle osobe. Psihičko zlostavljanje se naziva i emotivno zlostavljanje deteta, a ispoljava se u; izigravanje deteta ruglu, neprikladne i preterane kazne ili nepokazivanje ljubavi prema detetu. Prema statističkim podacima, u Srbiji je svako dete bar jednom bilo izloženo nekom obliku nasilja, a 10% ih je permanentno izloženo težim oblicima fizičkog ili seksualnog zlostavljanja; poražavajuće je da, je svaka treća devojčica i svaki sedmi dečak u svetu su seksualno zlostavljani pre svoje 18. godine; godine 2006. je četvoro dece u našoj zemlji umrlo od posledica nasilja u porodici; deca se najčešće psihički zlostavljaju – u 29% slučajeva, a fizički – u 22% slučajeva, a 4% dece je primorano da radi; 72% roditelja u Srbiji priznaju da su fizički kažnjavali svoju decu i smatra da „batina jeste iz raja izašla“; u 53,32% nasilnik nad decom je bila osoba koja je predstavljala figure oca u porodici (otac, očuh, hranitelj, usvojitelj); a u 98,26 % počinitelj seksualnog zlostavljanja nad

³ American Psychology Association. Violence and the Family: Report of the American Psychological Association Presidential Task Force on Violence and the Family, 1996., www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/record.

decom je bio poznat detetu, najčešće iz kruga porodice.⁴ Deca mogu biti i posredno zlostavljana, a to se ispoljava tako, što deca vide i čuju za vreme epizoda nasilja nad drugim licim, i to ima direktan uticaj na njihov psihofizički razvoj i može generisati intenzivne emocionalne reakcije i unutrašnje konflikte.⁵

Porodično nasilje se obično posmatra u kontekstu odnosa između muškarca i žene, ali u najvećem broju slučajeva nasilnim scenama prisustvuju i deca. Deca obično posmatraju nasilje ili ga čuju iz susedne prostorije. U pojedinim slučajevima pokušavaju da intervenišu, prekinu sukob, zaštite slabijeg roditelja ili traže pomoć sa strane.

Ono što deca vide i čuju za vreme epizoda nasilja ima direktan uticaj na njihov psihofizički razvoj i može generisati intenzivne emocionalne reakcije i unutrašnje konflikte.

Kada su oba roditelja uključena u nasilje može postojati konflikt između lojalnosti deteta prema napadaču i žrtvi. Brojna istraživanja sugerišu da deca koja su bili svedoci porodičnog nasilja pokazuju teškoće prilagođavanja koje uključuju zdravstvene probleme, kognitivni deficit, adolescentno neprijateljstvo i agresivnost, kao i teškoće u intimnim vezama sa suprotnim polom.

Prema statističkim podacima, u Srbiji je 5–10 % starih ljudi izloženo nasilju, a u svetu 4%. Najčešće žrtve su žene starije od 75 godina, a žene su i nasilnici i to ćerke i snaje. Preovladava psihičko nasilje nad starim osobama sa 50%, dok je fizičko nasilje prisutno u 19%.⁶ Nasilje nad starim osobama je, nasilje „novog doba“. Naime ovo nasilje nije iskonsko, nije poznato od samog početka porodice, jer je bio prisutan kult poštovanja starih osoba u porodici, oca i majke, dede i babe. Pojavilo se sa novim dobom, a identifikovano je sedamdesetih godina prošlog veka u Sjedinjenim Državama. Poznato je pod terminom *elder abuse*. I nad starim osobama, nasilje može biti fizičko, seksualno, duševno nasilje, a prisutno je i ekonomsko nasilje, zapostavljanje i napuštanje.

Mada su često upravo oni nasilnici, osobe koje zlostavljaju druge članove porodice, muškarci takođe, mada je to ređi slučaj, mogu biti žrtve nasilja u porodici. Prema podacima *Violence-Related Injuries Treated in Hospital Emergency Departments* koje je izdalo Ministarstvo pravde Sjedinjenih država avgusta 1997. Godine, muškarci čine jednu šestinu ukupnog broja pacijenata koji su primljeni kao žrtve nasilja u porodici.⁷

⁴ <http://www.nasiljeuporodici.rs/index.php?url=edukacija/statistika.htm>.

⁵ Vlada Republike Srbije, usvojila je 31.08.2003.godine Opšti protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja u kom je pored ostalog, dala definicije zlostavljanja i zanemarivanja, počev od opšte definicije, fizičkog zlostavljanja, seksualne zloupotrebe, emocionalne zloupotrebe i zanemarivanja i nemarnog postupanja prema detetu.

⁶ <http://www.nasiljeuporodici.rs/index.php?url=edukacija/statistika.htm>.

⁷ *Violence-Related Injuries Treated in Hospital Emergency Departments*. U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs. Bureau of Justice Statistics. Avgust 1997.

2. Zaštita od nasilja u porodici

2.1. Zakonska definicija nasilja u porodici

Država lica koja se nalaze na njenoj teritoriji štiti od svakog vida nasilja. Zaštitu od nasilja država ostvaruje donoseći propise kojima kažnjava delo nasilja učinjeno nad drugim licem. U zavisnosti od procene društva o težini akta nasilja, njegovoj štetnosti po žrtvu i okolinu kazne mogu biti: kazna zatvora, novčana kazna, rad u javnom interesu, oduzimanje vozačke dozvole.⁸

Ustavom je, a već smo to istakli, propisano, da je porodica posebno zaštićena.⁹ Ovim država daje izuzetan značaj porodici, obavezujući sve njene organe i organizacije da, u okviru svojih delatnosti, štite i stvaraju uslove za razvoj porodice, kao osnovne ćelije društva.

Zaštita porodice ogleda se i u tome, što su Krivičnim zakonikom, posebnom glavom (glava dvanesta) propisana krivična dela protiv braka i porodica. U okviru ove glave članom 194. propisano je krivično delo protiv zlostavljanja u porodici, a članom 195. – krivično delo protiv nasilja u porodici.

Odredbe koje stvaraju pravni osnov za zaštitu porodice, odnosno za zaštitu od porodičnog nasilja sadrži i Porodični zakon RS,¹⁰ u devetom delu čl. 197–200.

Zaštita porodice u krivičnom zakonu, nije novina u našoj krivično zakonodavnoj praksi, jer su i raniji krivično materijalni zakoni propisivali posebna krivična dela protiv braka i porodice, međutim krivično delo nasilje u porodici je nov pravni institut našeg zakonodavstva.¹¹ Takođe se tek novim Porodičnom zakonikom iz 2005. godine, uvode odredbe kojima se definiše nasilje u porodici, kao i mere za sprečavanje ovog nasilja.

Daljm razmatranjem teme ovog rada, polazna tačka je **Porodični zakon**, odnosno njegova definicija pravnog instituta – nasilja u porodici. Prema ovom zakonu „**Nasilje u porodici,..., jeste ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice.**“¹² Dalje, istim članom, zakon daje primere vidova nasilja u porodici, tako da se nasilje u porodici može ispoljiti, kao:

1. nanošenje ili pokušaj nanošenja telesne povrede;
2. izazivanje straha pretnjom ubistva ili nanošenja telesne povrede članu porodice ili njemu bliskom licu;
3. prisiljavanje na seksualni odnos;

⁸ Član 43 Krivičnog zakonika RS, „Sl. Glasnik RS. br.

⁹ Član 66 stav 1 Ustava RS, „Sl. Glasnik RS“ br. 83/06;

¹⁰ Porodični zakonik, „Sl. glasnik RS“ br. 18/05 od 24.02.2005.;

¹¹ Krivično delo – nasilje u porodici – u našem pravnom sistemu je prvi put inkriminisano izmenama KZ RS iz 2003.; O krivičnom delu nasilje u porodici vidi Nataša Mrvić Petrović: Krivično pravo-posebni deo, Beograd, 2010, strana 153–156.

¹² Član 197 PZ

4. navođenje na seksualni odnos ili seksualni odnos sa licem koje nije navršilo 14. godinu života ili nemoćnim licem;
5. ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja sa trećim licima;
6. vređanje, kao i svako drugo drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje.

Krivični zakonik, daje definiciju nasilja u porodici, odnosno krivično delo **nasilje u porodici postoji, kada neko „... primenom nasilja, pretnjom da će napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana svoje porodice, ...“**.¹³

Iz datih definicija nasilja u porodici Porodičnog zakonika i Krivičnog zakonika može se uočiti karakteristika ovog pravnog instituta. Od drugih zlostavljanja, nasilnih ponašanja, krivičnih dela, razlikuje se po licima koja su počinio i žrtve. Zapravo, ovde su i počinio i žrtve članovi jedne bazične društvene grupe – porodice.

2.2. Članovi porodičnog domaćinstva

Pravni institut nasilja u porodici, traži odnosno njegova specifičnost jeste krug lica koji se mora pojaviti kao nasilnici i kao žrtve. Nasilnik i žrtva moraju biti članovi porodice.

Obzirom, da je nasilje u porodici i porodičnopravni i krivičnopravni institut, važno je pogledati kako materijalno pravni propisi iz ovih oblasti definišu ko se smatra „članom porodice“.

Članove porodice, koji mogu biti izvršioi krivičnog dela i žrtve nasilja u porodici, Krivični zakonik ne određuje članom 194. Stavom prvim navedene odredbe zakonik navodi „... člana svoje porodice ...“, bez detaljnijeg pojašnjenja koji su to članovi porodice. Odgovor na ovo pitanje, koji su to članovi porodice, možemo pronaći u članu 112 zakonika, kojim određuje značenje pojedinih izraza. Stavom 28 član 112 KZ navodi, da se pod članom porodice „smatraju i bivši supružnici i njihova deca, kao i roditelji bivših supružnika“. Ovim se može konstatovati, da naše pravo za postojanje krivičnog dela nasilje u porodici, ne traži postojanje zajednice života učinioca krivičnog dela i nasilnika.

Porodični zakon u određivanju kruga lica koja mogu biti nasilnik i žrtva porodičnog nasilja, ide korak dalje. Porodični zakon članom 197 stavom 3 određuje, koja se lica mogu pojaviti kao nasilnik i žrtva, da bi zlostavljanje bilo u okviru pravnog instituta – nasilje u porodici:

1. supružnici ili bivši supružnici;
2. deca, roditelji i ostali krvni srodnici, te lica u tazbinskom ili adoptivnom srodstvu, odnosno lica koja vezuje hraniteljstvo;
3. lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu;
4. vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri;

¹³ Član 194 Krivičnog zakonika.

5. lica koja su međusobno bila ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi, odnosno koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu.¹⁴

Vidimo, da i Porodični zakon ne zahteva zajednicu života. Odnosno naše pravo, zaštitu od nasilja pruža i licima koja ne žive u zajedničkom domaćinstvu, ali su u emotivnoj i seksualnoj vezi, ili su ranije bili u toj vezi. Tako, daje se posebna zaštita i bivšem supružniku, bivšem vanbračnom partneru, kao i emotivnom i seksualnom partneru. Zakonodavac posebno štiti, izjednačava sa porodicom, i srodnike po tazbini, lica koja su srodstvo stekla po usvojenju.

Zbog ove određenosti člana porodice u Porodičnom zakonu, sud u krivičnom postupku prilikom određivanja, da li je određeno delo krivično delo nasilja u porodici traži njegovu pomoć, odnosno njegove odredbe člana 197 stav 3.

2.3. Radnja nasilja u porodici

Dispozicija krivičnog dela nasilja u porodici iz člana 194 stava 1 KZ ima radnju izvršenja koje se sastoji u ugrožavanju spokojstva, telesnog i duševnog stanja člana porodice. Radnja se može izvršiti: primenom nasilja; pretnjom da će se napasti na život i telo; drskim i bezobzirnim ponašanjem kojim se ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje.

Prema Porodičnom zakonu neke od radnji nasilja u porodici su: nanošenje ili pokušaj nanošenja telesne povrede; izazivanje straha pretnjom ubistva ili nanošenja telesne povrede članu porodice ili njemu bliskom licu; prisiljavanje na seksualni odnos; navođenje na seksualni odnos ili seksualni odnos sa licem koje nije navršilo 14. godinu života ili nemoćnim licem; ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja sa trećim licima; vređanje, kao i svako drugo drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje.

Osvrnućemo se na ove radnje:

1. Nanošenje ili pokušaj nanošenja telesne povrede – Telesna povreda je nasilno oštećenje tela izazvano isključivo dejstvom spoljašnjih faktora. Definicija telesne povrede koristi se iz Krivičnog zakonika, koji poznaje lake telesne povrede i teške telesne povrede.
2. Izazivanje straha pretnjom ubistva ili nanošenja telesne povrede. Obzirom da su i nasilnik i žrtva članovi iste porodice, te je teško prodreti u intimne relacije porodice. Ali, da bi pretnja imala elemente nasilja u porodici, mora biti takvog intenziteta, da je onaj član porodice kome je upućena doživljana kao ozbiljnu. Ozbiljnost pretnje prepuštena je oceni suda, a zavisi od načina na koji je upućena i odnosa lica koje je upućuje prema oštećenom.

¹⁴ Član 197 stav 3 Porodičnog zakonika.

3. Prisiljavanje na seksualni odnos. – Ovde se koristi krivičnopravni stav o prisili, kao apsolutnoj i neprikosnovenoj radnji sa ciljem da se slomi otpor. Otpor mora biti ozbiljan, čvrst i stalan. Međutim, u izvesnim situacijama nedostatak otpora ne znači izostanak nasilja u porodici. Ovo u slučaju polnog odnosa punoletnog i maloletnog krvnog srodnika u pravoj liniji i pobočnoj do drugog stepena ili krivično delo vanbračne zajednice sa maloletnim članom iz člana 190 KZ.
4. Navođenje na seksualni odnos ili seksualni odnos sa licem koje nije navršilo 14. godinu života. – Ovde je akcenat na žrtvi, koja je takvog duševnog stanja, da ne može dati relevantnu saglasnost za seksualni odnos. Zbog toga se neće kazniti počinitelj koji je iste duševne i telesne zrelosti kao i žrtva, a prema stavu 4 člana 180 KZ.
5. Drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje. Pod drskim ponašanjem podrazumeva se ono ponašanje, kojim član porodice krši opšteprihvaćena, običajna, normalna ponašanja između članova porodice. Narušava se, u ponašanju, granica ne samo uobičajenog, već i granice tolerancije između članova porodice. To su radnje: ignorisanja, verbalni napadi na čast i ugled žrtve pretnjama i iskazivanjem spremnosti za fizički obračun. Bezobzirno je viši stepen nasilja, a to je takvo ponašanje kojim se ispoljava krajnje nepoštovanje člana porodice, njegovo psihičko i fizičko maltretiranje.

U pravnoj literaturi postavlja se pitanje, da li je za postojanje krivičnog dela nasilje u porodici, potrebno da nasilje bude kontinuirano odnosno traje u određenom vremenskom periodu ili je dovoljan jedan akt nasilja. Ovde nalazimo različite stavove u našoj pravnoj literaturi. Prema jednom potrebno je kontinuirano ponašanje ili po pravilu kontinuirano ponašanje¹⁵. Takođe nalazimo i stavove o potrebi jednog akta nasilja¹⁶.

Sudska praksa zauzela je stav, da je dovoljan jedan akt nasilja. „**Povreda ili ugrožavanje integriteta člana porodice ne mora biti ponavljana, već je dovoljno i jedno povređivanje telesnog integriteta.**“¹⁷ Isto i u presudi Vrhovnog suda Srbije Kzz.46/06: „Za postojanje krivičnog dela nasilje u porodici nije neophodan element trajnosti ili višekratnost radnji izvršenja. – Iz obrazloženja: Po nalaženju Vrhovnog suda pomenuta odluka je nezakonita, jer za postojanje krivičnog dela nasilja u porodici nije neophodan element trajnost ili višekratnost radnji izvršenja. Konkretnom prilikom okrivljeni je svoje dete od 10 godina istukao nanevši mu lake telesne povrede u vidu nagnječenja obostrane natkolenice i sedalnih predela sa višestrukim krvnim podlivima istih predela i nagnječenjem poglavine.“¹⁸ Ovom

¹⁵ M. Draškić, *Porodično pravo i pravo deteta*, Beograd, 2005., str. 55.

¹⁶ V. Nikolić- Ristanović, *Porodično nasilje u Srbiji*, Beograd, Prometej, 2002., str. 122.

¹⁷ Presuda Okružnog suda u Beogradu Kž.br. 2748/04 od 23.11.2004., i presuda Drugog opštinskog suda u Beogradu K.1269/03 od 19.12.2003., Intemex – Sudska praksa.

¹⁸ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kzz.46/06 od 15.06.2006.

presudom Vrhovnog suda Srbije preinačena je presuda Okružnog suda u Čačku kojom je zauzet stav: „Kada je optuženi u vidu trenutnog incidenta istukao sina jer je kasno došao kući a pre toga ga nikada nije tukao, ima se osloboditi optužbe da je izvršio krivično delo nasilja u porodici iz člana 118a stave 3 KZ RS“.¹⁹ Iz obrazloženja: „Naime, kritičnom prilikom „optuženi je primenio neadekvatnu meru u vaspitanju dece, ali u svakom slučaju meru koja ne predstavlja krivično delo s obzirom da su oštećeni i zakonski zastupnik oštećenog naveli da okrivljeni pre toga nikada nije primenjivao silu prema oštećenom a radnje izvršenja ovog dela se ne iscrpljuju jednim aktom nasilja“, jer je radnja ovog krivičnog dela određena trajnim glagolom – potvrđuje ili ugrožava telesni integritet.“²⁰

Zastupam stav prihvaćen u srpskoj sudskoj praksi, da je relevantan i jedan akt nasilja, ako je naneta telesna povreda, pretnja ubistvom ili telesnom povredom, takođe, ako je reč o povredi seksualne slobode i dostojanstva, ograničenje slobode komunikacija i kretanja.

2.4. Mere zaštite od nasilja u porodici

Mere zaštite od nasilja u porodici u našem pravu jesu²¹:

1. izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti;
2. izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti;
3. zabrana približavanja članu porodice na određenoj udaljenosti;
4. zabrana pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice;
5. zabrana daljeg uznemiravanja člana porodice.

Merom iseljenja nasilnika iz stana, ne dira se u vlasnička prava člana porodice, već se on kao nasilnik samo privremeno udaljava iz stana, odnosno privremeno se ograničava da koristi svoje vlasništvo zbog ispoljenog nasilja. Obzirom, da je pravo svojine apsolutno pravo, iseljenjem nije učinjena povreda prava svojine, ali se ograničava državljanin u opštem interesu – zaštititi žrtve od nasilja.

Mera zaštite useljenje žrtve u stan ili kuću primenjuje se u situaciji kada nasilnik ne dozvoljava žrtvi, koja je usled nasilja napustila stambeni prostor, da se vrati u stan ili kuću u kojoj je živela. Ovom merom sud naređuje tuženom da dozvoli useljenje žrtve, odnosno da se uzdrži od radnji kojima sprečava useljenje žrtve u stan ili kuće.

Zabrana nasilniku da prilazi žrtvi, je mera koja se određuje sa ciljem prevencije nasilja. Ovom merom se želi sprečiti pravni akt nasilja ili da se spreči ili

¹⁹ Presuda Opštinskog suda u Čačku, K.br.788/05 od 07.10.2005., i presuda Okružnog suda u Čačku Kž.br.529/05 od 09.12.2005., Intermex – Sudska praksa.

²⁰ Isto.

²¹ Član 198 stav 2 Porodičnog zakonika.

umanji verovatnoća da se nasilje ponovi, a time žrtvi omogući sloboda kretanja i očuvanje psihičkog i fizičkog integriteta. Mera se određuje u metrima distance između nasilnika i žrtve, a koje se nasilnik mora pridržavati. Minimalna distanca, kojom se postiže svrha ove mere, jeste vidokrug žrtve. Odlukom, kojom sud izriče ovu meru, sud stvara novu pravnu situaciju i ograničava u određenoj meri slobodu kretanja nasilnika u odnosu na žrtvu (konstitutivna pravna priroda) i obavezuje na nečinjenje – nepridržavanja žrtvi na određenoj udaljenosti (kondemnatorna pravna priroda).

Zabrana pristupa u prostor oko mesta stanovanja i (ili) mesta rada člana porodice, je mera slična meri zabrane nasilniku da prilazi žrtvi. Može se izreći kumulativno zabrana pristupa i mestu stanovanja i prostoru oko mesta stanovanja, a može samo jedna od njih.

Mera zabrane daljeg uznemiravanja člana porodice može biti izrečena kao samostalna mera, ali se češće izriče zajedno sa nekom drugom merom. Nije potrebno, da sud tačno precizira koje radnje zabranjuje, već je dovoljno da koristi termin – zabrana uznemiravanja.

U zavisnosti od okolnosti slučaja, sud može izreći samo jednu meru ili kombinovati više mera.

Mera zaštite od nasilja u porodici može trajati najviše godinu dana, s tim da se može produžavati sve dok ne prestanu razlozi zbog kojih je mera bila određena. Vreme provedeno u pritvoru kao i svako lišenje slobode u vezi s krivičnim delom odnosno prekršajem uračunava se u vreme trajanja mere zaštite od nasilja u porodici.

Zaključak

Nasilje u porodici je fenomen koji postoji, ali kome se u mnogim zemljama i dalje ne poklanja dovoljna pažnja. Još uvek postoje zemlje u kojima nasilje u porodici ne znači (pravno) zločin.

Nasilje u porodici je ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, psihički integritet ili spokojstvo drugog člana porodičnog domaćinstva. Nasilje u porodici pojavljuje se u obliku: fizičkog nasilja, psihičkog nasilja, seksualnog nasilja i ekonomskog nasilja.

U Republici Srbiji nasilje u porodici je, kao posebno krivično delo, priznato tek početkom dvadeset prvog veka. Tada je regulisano prvo odredbama krivičnog zakona, a kasnije odredbama porodičnog zakonika. Krivični zakonik je poznavao i ranije krivična dela protiv braka i porodice, posebno krivično delo nasilje u porodici uvedeno je tek 2003. godine, izmenama i dopunama ranijeg zakona. Porodično pravo je tek novim zakonikom iz 2005. godine uvelo u srpsko zakonodavstvo nasilje u porodici, zaštitu od nasilja u porodici.

Porodični zakonik nasilje u porodici definiše kao: ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog

člana porodice. Krivični zakonik krivično delo nasilje u porodici određuje, kao radnju koja se sastoji u pretnji da će napasti na život ili telo drugog člana porodice; dalje kao, drsko ili bezobzirno ponašanje kojim se ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana svoje porodice.

Zakonska pretpostavke za kažnjavanje nasilnika u porodici, kao i druge mere za zaštitu žrtava od nasilnog ponašanja člana porodice, postoje u srpskom pravnom sistemu. One su temelj „borbe“ protiv nasilja u porodici, ali one nisu dovoljne. Društvene statistike nam pokazuju kako i koliko nasilje prožima naše društvo. To nije problem koji možemo ignorisati ili ga rešavati jedino donošenjem propisa. Obzirom, da se kod nas o nasilju u porodici nije pričalo, da je to ostajalo iz zatvorenih vrata stana, potrebno je o nasilju u porodici pričati, upoznavati žene o pravima, edukovati ih kako da spreče nasilje nad sobom i decom i kako protiv istog da se bore. Mora se uključiti i šira društvena zajednica, prijatelji, poznanici, kolege sa radnog mesta moraju da pomognu žrtvama nasilja da postave granice u svojim životima.

Posebnu pažnju treba posvetiti nasilju nad decom. Ovde je značajna uloga vaspitača, koji bi trebalo da prepoznaju dete, koje je žrtva nasilja u porodici, i zajedno sa izgrađenim stručnim timom za svaku obrazovnu ustanovu, pomognu maloletnom detetu koje je žrtva nasilja u porodici.

Assist. Prof. Milan Počuča, Ph.D.

Faculty of Law, The University of Business Academy, Novi Sad

Family violence

A b s t r a c t

At issue is family violence which exists as a phenomenon but is not sufficiently focused on in many countries. There are still countries in which family is not (according to the law) a crime. Family violence is behavior in which one family member endangers the physical and mental safety and well-being of another family member. Family violence occurs in the forms of physical violence, mental violence, sexual violence and economic violence.

In the Republic of Serbia family violence, as a separate criminal act, was recognized only recently. It was first regulated by provisions of the penal code, and later the family law. The penal code had previously recognized criminal acts against marriage and the family, but family violence as a separate criminal act was introduced only in 2003, with changes and amendments to the previous law. The family law introduced into Serbian legislation with the new code in 2005 family violence, protection from family violence.

Key words: violence in family, victim violence, criminal act, protection

Literatura

1. M. Draškić, Porodično pravo i prava deteta, Sl. Glasnik, Beograd, 2007
2. Godrana Kovaček Stanić, Uporedno porodično pravo, Novi Sad 2002.
3. V. Nikolić- Ristanović, Porodično nasilje u Srbiji, Beograd, Prometej, 2002.
4. Nataša Mrvić Petrović, Krivično pravo, posebni deo, Beograd, 2010.
5. Violence-Related Injuries Treated in Hospital Emergency Departments. U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs. Bureau of Justice Statistics. Avgust 1997.
6. American Psychology Association. Violence and the Family: Report of the American Psychological Association Presidential Task Force on Violence and the Family, 1996.
7. Porodični zakon Republike Srbije, Sl. glasnik Srbije 18/05.
8. Krivični Zakonik Srbije, Sl. Glasnik Srbije, br. 85/05,88/05, 107/05 i 72/09.
9. www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/record
10. <http://www.nasiljeuporodici.rs/index.php?url=edukacija/statistika.htm>